

Liczebność i rozmieszczenie derkacza *Crex crex* w Pieninach – wstępne wyniki inwentaryzacji

Number and distribution of Corncrake *Crex crex* in the Pieniny
– preliminary results of inventory

BOGUSŁAW KOZIK

Pieniński Park Narodowy, 34-450 Krościenko n/D., ul. Jagiellońska 107 B

Abstract. The inventory of corncrake (*Crex crex*) was done in 2004. Survey sites were chosen within the area of the Pieniny National Park and its protection zone (fields near Czorsztyń, Hałuszowa, Tylka, Krościenko n/D., Sromowce Niżne and Sromowce Wyżne villages). Counting of corncrake was performed at night-time. During the survey the participants stopped at distinguishing points along the route (e.g. crossroads, cluster of trees) to listen to the singing males. The position of each bird was recorded from at least 2 places and marked on the map by triangulation. The final count in the monitored area stands at 74 calling males (density = 6.2 males per 100 ha), including 22 birds recorded within the Park boundaries (density = 4.9 males per 100 ha). The most numerous groups of birds occurred in fields and meadows located in the valleys of the Dunajec river and Krośniecanka stream. In the upper parts of the Pieniny range the corncrake was recorded only at three localities at an altitude of approximately 800–820 m a.s.l.

WSTĘP

Derkacz (*Crex crex*) związany jest z otwartymi lub półotwartymi terenami ekstensywnie użytkowanymi rolniczo. Preferuje wilgotne łąki z wysoką roślinnością trawiastą, torfowiska, turzycowiska, może także występować na wilgotnych polach uprawnych (Tomiałojć, Stawarczyk 2003; Zieliński 2004). Występuje w Europie oraz centralnej Azji, zimuje w Afryce. Do niedawna był uważany za gatunek zagrożony, obecnie liczebność globalnej populacji derkacza oszacowano na 1,7–3,0 mln odzrywających się samców, z czego 1,1–1,8 mln występuje w Europie (Schäffer, Mammen 2001). Liczebność polskiej populacji szacowana jest na 37 000–43 000 samców (Zieliński

2004). W Atlasie ptaków lęgowych Małopolski 1985–1991 posiada kategorię jako nielicznie lęgowy, a jego liczebność w Małopolsce została oszacowana na 1500–2000 par (Mielczarek 1992). W opracowaniu Awifauna Polski – rozmieszczenie liczebność i zmiany (Tomiałojć, Stawarczyk 2003) jego status został określony jako nieliczny, lokalnie średnio liczny ptak lęgowy. Autorzy opracowania podają, że gatunek ten jest znacznie liczniejszy na wschodzie i północy niż na południu i zachodzie kraju. Z Pienin brak szczegółowych danych o rozmieszczeniu i liczebności tego gatunku. W projekcie planu ochrony Pienińskiego Parku Narodowego (PPN) derkacz został wytypowany jako gatunek specjalnej troski, dla którego przewidziano coroczny monitoring (Witkowski 2001).

Celem niniejszej pracy jest przedstawienie wyników wstępnej inwentaryzacji przeprowadzonej w 2004 r.

TEREN I METODY INWENTARYZACJI

Inwentaryzację prowadzono na terenie Pienińskiego Parku Narodowego oraz w wybranych fragmentach otuliny. Skontrolowano następujące kompleksy pól i polan: Kras, Stolarzówka, Doliny nad Gródkiem, Kurnikówka, Burzana, Wielkie Załonie, Bajków Gronik, Sopatówka, Guszkie-wiczówka, Limierczyki, Wyrobisko (Wyrobek), Szopka, Zaglinicka Łąka, Mała i Wielka Dolina, Toporzyska, Czerniawa, polany pod Nową Górą, Tylskie Góry, Dolina, Klenina, Międzyskałki, Załupa, polany na Macelaku, Osice, Podosiece, Suszyna, Roplichta, Za Rabsztynem (Góry Hałuszowskie), Pod Kozią Górą, Izgrond, Lemborg, Gróbką, Pod Wapienną, Nad Stusem, Zaukirze (Zaukier), Za Kierą, nad Głębokim Potokiem, Łazy, Będiki, Żłobina, Barbarzynka, Lochy, pola koło Pulsztyna, Dolinki, Majerz. Poza granicą Parku inwentaryzacją objęto kompleks pól w Sromowcach Niżnych, Sromowcach Wyżnych, koło Tyłki, Hałuszowej i Czorsztyna (między wsią a zbiornikiem) oraz nad Krościenkiem n/D.

Łącznie zinwentaryzowano powierzchnię około 1200 ha, w tym w granicach PPN około 450 ha, a w otulinie około 750 ha. Badania prowadzono metodą nocnego nasłuchu i kartowania odzywających się samców (Juszczak, Olech 1997; Schäffer, Mammen). Z charakterystycznych miejsc w terenie wyznaczano azymut na odzywające się ptaki, których położenie określano na podstawie przecięcia co najmniej dwóch linii wyznaczającej azymut. Nocne kontrole terenowe prowadzono między godziną 22.00 a 5.00 rano w pierwszej dekadzie czerwca, kiedy zakończył się przelot i aktywne głosowo samce zatrzymały się na terenach lęgowych.

Większość terenów skontrolowano dwukrotnie. Nasłuchy prowadzono w bezwietrzne noce z charakterystycznych w terenie punktów (skrzyżowania dróg, kępy drzew itp.) łatwych do zlokalizowania na mapie. Dodatkowo notowano odległość słyszanych samców od punktu nasłuchu, określaną w następujących przedziałach: poniżej 50 m,

50–200 m, 200–500 m i 500–1000 m. Ocena odległości była pomocna przy analizie danych terenowych, w szczególności jeżeli odzywający się samiec był słyszany tylko z jednego punktu. Określając liczebność odzywających się samców przyjęto zasadę, że jeżeli ptak w dwóch kolejnych kontrolach był notowany na stanowiskach odległych od siebie mniej niż 200 m uznawano go za tego samego osobnika, jeśli zaś w odległości większej, przyjmowano, że są to dwa ptaki.

WYNIKI

W tabeli I przedstawiono wyniki obserwacji liczebności derkacza. Łącznie zinwentaryzowano 74 odzywające się samce, z czego 22 na terenie PPN. Na rycinie 1 przedstawiono rozmieszczenie derkacza w siatce kwadratów UTM na obszarze objętym inwentaryzacją.

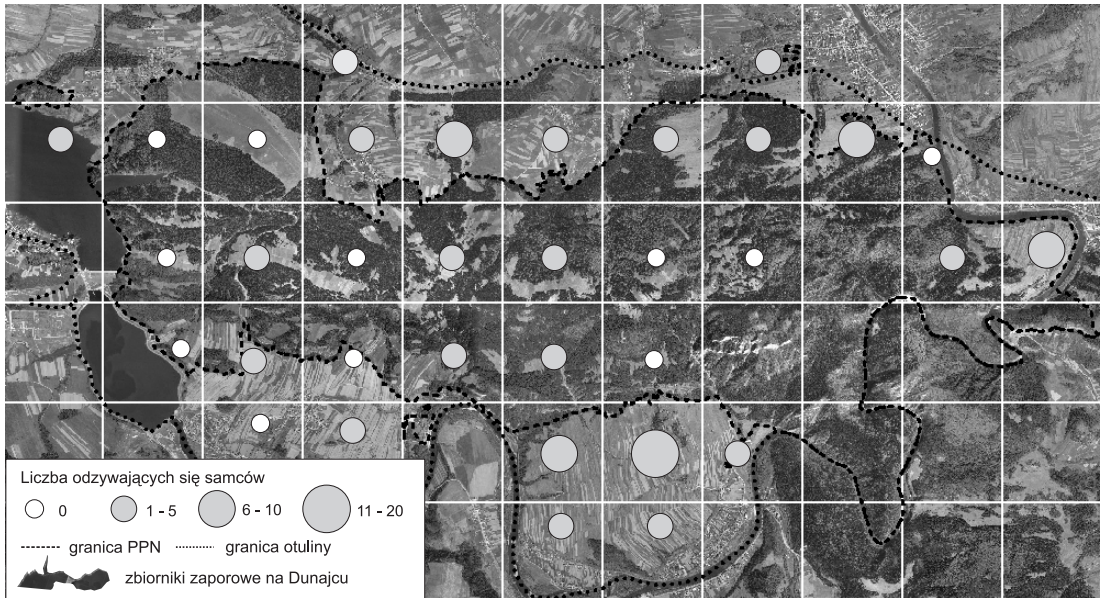
PODSUMOWANIE I OMÓWIENIE WYNIKÓW

Derkacza najliczniej stwierdzono na nieużytkowanych łąkach w niższych partiach Pienin, głównie w Dolinie Dunajca i Krośnicy. W grzbietowych partiach zlokalizowano pojedyncze osobniki na Tylskich Górach (ok. 800 m n.p.m.) oraz Suszynie (ok. 820 m n.p.m.). Były to najwyżej stwier-

Tabela I. Wyniki inwentaryzacji derkacza (*Crex crex*) w Pieninach w 2004 r.

Results of inventory Corncrake *Crex crex* in the Pieniny Mts in 2004.

Miejsce Place	Liczba osobników Number of individuals
pola w Sromowcach Niżnych	29
rejon Tyłki i Hałuszowej	13
Kras	9
pola nad Krościenkiem n/D.	8
Wielkie Załonie	5
pola w Sromowcach Wyżnych	3
Tylskie Góry	2
Podosiece	1
Suszyna	1
Lochy	1
Zaukier	1
pola koło Czorsztyna	1
Razem	74

Ryc. 1. Rozmieszczenie derkaczy na terenie Pienińskiego Parku Narodowego.

Distribution of comcrake within the area of the Pieniny National Park and its protection zone.

Legenda (Legend): liczba odzywających się samców (number of calling males); granica otuliny (boundaries of the protection zone); granica PPN (boundaries of the Pieniny National Park); zbiorniki zaporowe na Dunajcu (artificial lakes at the Dunajec river).

dzony derkacze na terenie objętym inwentaryzacją. Większość odzywających się samców (70%) stwierdzono w otulinie Pienińskiego Parku Narodowego. W granicach Parku derkacze najliczniej występowały na Krasie oraz na Wielkim Żaloniu, gdzie zinwentaryzowano łącznie 14 odzywających się osobników. Na pozostałym obszarze PPN nie występowały większe skupiska tego gatunku. Zagęszczenie samców derkacza na terenie objętym inwentaryzacją wynosi 6,2 ♂♂/100 ha, większe zagęszczenie utrzymuje się w otulinie PPN – 6,9 ♂♂/100 ha, natomiast mniejsze w granicach Parku – 4,9 ♂♂/100 ha. Brak występowania derkaczy na niektórych polanach w PPN prawdopodobnie jest wynikiem nieodpowiednich warunków siedliskowych.

Większość corocznie koszonych polan charakteryzuje niewielki przyrost biomasy roślinnej przy jednoczesnym dużym bogactwie gatunkowym. Ponadto polany o dobrym oświetleniu posiadają stosunkowo suchą ruń. Dodatkowo część ekosystemów łąkowych stanowią śródleśne polany tworzące niewielkie enklawy otoczone lasami, co również może być czynnikiem ograniczają-

cym dla derkacza. Łąki, na których derkacz występował liczniej niż gdzie indziej, najczęściej są nieużytkowane i charakteryzują się bujną i wysoką roślinnością o dużej biomasy i niewielu gatunkach dominujących. Większe kompleksy takich łąk położone są w dolnych partiach Pienin poza granicami Pienińskiego Parku Narodowego. Bardzo często w drugiej połowie nocy i rano w dolinach rzecznych zalegają mgły, powodując dużą wilgotność tych obszarów. O preferowaniu terenów nieużytkowanych rolniczo może również świadczyć duża różnica w liczbie stwierdzonych derkaczy między kompleksem pól w Sromowcach Wyżnych (3 osobniki) a kompleksem pól w Sromowcach Niżnych (29 osobników).

Podczas inwentaryzacji prywatnych polan w granicach PPN przeprowadzonej w 2004 r. stwierdzono, że mieszkańcy wsi Sromowce Wyżne koszą 68% polan, natomiast mieszkańcy Sromowiec Niżnych tylko 5% (Wróbel 2004). Obecnie nieużytkowane łąki wydają się stwarzać optymalne warunki dla derkacza, jednak jest to stan przejściowy. Z czasem, w wyniku postępującej sukcesji, należy się spodziewać pogorszenia warunków sie-

dliskowych dla tego gatunku. Do innych zagrożeń należy zaliczyć mechanizację rolnictwa, sposób wykonywania zabiegów (np. koszenie trawy od peryferii do środka łąki) oraz presję czworonożnych drapieżników, w tym kota domowego (Zieliński 2004). Długofalowy monitoring pozwoli ocenić zmiany jakim ulega populacja derkacza na terenie objętym inwentaryzacją.

Podziękowania. Autor dziękuje pracownikom terenowym Pienińskiego Parku Narodowego za pomoc podczas inwentaryzacji.

PIŚMIENICTWO

- Juszczak K., Olech B. 1997. Liczebność i rozmieszczenie derkacza *Crex crex* na terenach otwartych Kampinoskiego Parku Narodowego i jego okolic w latach 1996–1997. — Notatki Ornitologiczne, **38**(3): 197–213.
- Mielczarek P. 1992. *Crex crex* – derkacz. [W:] K. Walasz, P. Mielczarek (red.), Atlas ptaków lęgowych małopolski 1985–1991. — Biologica Silesiae, Wrocław, ss. 174–175.
- Schäffer N., Mammen U. 2001. Proceedings of the International Corncrake Workshop, Hilpoltstein, Germany, 1998 – www.corncrake.net
- Schäffer N., Mammen U. International Corncrake Monitoring – www.corncrake.net
- Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. – Polskie Towarzystwo Przyjaciół Przyrody „pro Natura”, Wrocław.
- Witkowski Z. 2000. Operat ochrony fauny. Tom I. Synteza operatu. [W:] Plan ochrony Pienińskiego Parku Narodowego na okres 1.01.2001 do 31.12.2020 r. – Instytut Ochrony Przyrody PAN, Pieniński Park Narodowy, msk, Kraków–Krościenko n/D.
- Wróbel I. 2004. Ochrona nieleśnych ekosystemów lądowych. [W:] Analiza opisowa działalności Pienińskiego Parku Narodowego w 2004 roku. – Pieniński Park Narodowy, msk, Krościenko n/D., ss. 57–92.
- Zieliński P. 2004. *Crex crex* (L., 1758) – derkacz. [W:] M. Gromadzki (red.), Ptaki (część I). Poradnik ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. – Ministerstwo Środowiska, Warszawa. T. 7, ss. 298–301.